

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 8536/11

לפני :

כבוד המשנה לנשיא מ' נאור
כבוד השופטת א' חיות
כבוד השופט י' עמית

העותרים :

1. בזכות המרכז לזכויות אדם של אנשים עם מוגבלויות
2. אופק לילדינו
3. בצלאל שלמון
4. נורית מטודי
5. עדי קושניר
6. מריאן זרביב

נ ג ד

המשיב :

משרד החינוך

עתירה למתן צו על-תנאי

תאריך הישיבה :

ה' בתמוז התשע"ב (25.6.2012)

בשם העותרים :

עו"ד יותם טולוב

בשם המשיב :

עו"ד דנה בריסקמן

פסק-דין

השופטת א' חיות:

1. עתירה זו הוגשה בחודש נובמבר 2011 ועניינה בבקשת העותרים כי המשיב יפעל להנגשתם של ספרי הלימוד בהם נעשה שימוש במערכת החינוך וכן להנגשתם של חומרי הלימוד הפנימיים הנלמדים בבתי הספר השונים (דוגמת חוברות עבודה, דפי לימוד בחנים ומבחנים) עבור ציבור התלמידים העיוורים ולקויי הראייה. עוד התבקש בעתירה כי נורה למשרד החינוך להבטיח שלכל התלמידים העיוורים ולקויי הראייה תהא אפשרות להיבחן בבחינת בגרות נגישה ומותאמת לצרכיהם "בזמן אמת וביחד עם

יתר התלמידים". כמו כן ביקשו העותרים כי משרד החינוך יציג תוכנית מפורטת באשר לאופן ההנגשה ולוח הזמנים שבו תתבצע.

2. בתגובתו המקדמית לעתירה, שהוגשה בחודש ינואר 2012, הדגיש המשיב כי הוא אינו חולק על חשיבות יצירתן של ההתאמות הנדרשות וכי נקודת המוצא לפיה לתלמידים בעלי מוגבלויות ראייה קיימת זכות להתאמות שיאפשרו להם להשתלב בכל הפעילויות הלימודיות והחברתיות בבתי הספר ולהיבחן בבחינות הבגרות, עומדת בבסיס כל פעולותיו. המשיב הוסיף ופירט בתגובתו, וכן בהודעה נוספת שהגיש בחודש יוני 2012, את הפעולות הננקטות על-ידו על מנת לאפשר את השתלבותם של תלמידים בעלי מוגבלויות ראייה במערכת החינוך ובפרט בכל הנוגע לשלושת התחומים הנזכרים בעתירה – קרי, הנגשתם של ספרי הלימוד, חומרי הלימוד הפנימיים ובחינות הבגרות.

3. בתום הדיון שקיימנו בעתירה ביום 25.6.2012 הונחו נציגי הצדדים להיפגש על מנת ללבן את הסוגיות שהיו עדיין טעונות פתרון באותו שלב, ובהמשך הגישו הצדדים הודעות מעדכנות בדבר הסכמות שונות שהושגו ביניהם ובדבר סוגיות אחרות שנותרו במחלוקת.

4. בשלב זה מבקשים הצדדים ליתן תוקף של פסק דין להסכמות הבאות:

1. **התחייבות עקרונית** – משרד החינוך מכיר בכך שעליו לפעול לשם הנגשת ספרי לימוד, חומרי לימוד פנימיים ובחינות בגרות לתלמידים עם מוגבלות בראייה.
2. **ארבעה סוגי התאמות** – נגישות חומרי לימוד צריכה להיות מודולארית. עבור תלמידים עיוורים ולקויי ראייה יכולים להיות ארבעה סוגי התאמות רלוונטיים: ברייל; הגדלה; הקלטה אנושית; קובץ דיגיטלי. יש לאפשר לתלמיד שימוש בהתאמות הרלוונטיות לרבות שילוב בין סוגי ההתאמות בהתאם לצרכיו ובהתאם להערכת המורה התומכת והמלצתה. ההחלטה על סוג ההנגשה הנדרשת תיערך על פי מיפוי צרכי התלמיד ותיקבע על ידי המורה התומכת בדיאלוג עם התלמיד והצוות החינוכי. עמדת משרד החינוך היא כי אין לקבוע באופן גורף כי כל תלמיד זכאי לכל אחת מארבע ההתאמות בכל תחום.
3. **התאמת חומרי לימוד פנימיים** – משרד החינוך הטיל אחריות על המורה המקצועי/המחנכת לספק התאמה של החומר הנלמד לתלמיד עם מוגבלות בראייה.
4. **פרסום חוזר מנכ"ל** – משרד החינוך מתחייב לפרסם עד ליום 1.3.2014 חוזר מנכ"ל בנוגע לחובת התאמות חומרי לימוד פנימיים וכן פעילויות של בית הספר והנגשה בכיתה. משרד החינוך הביע נכונות עקרונית לשתף את העותרים בטיטת החוזר ולשמוע את

הערוותיהם. חוזר המנכ"ל יתייחס לארבעת סוגי ההתאמות ויקבע פרוצדורה לקביעת ההתאמה לאחר הערכת תפקודי ראייה רב-ממדית של התלמיד על ידי המורה התומכת. כמו כן יתייחס חוזר המנכ"ל לאחריות בית הספר לספק התאמות בהיעדר מורה תומכת. לבסוף יתייחס חוזר המנכ"ל למקרים החריגים בהם תתאפשר הקלטה.

5. **התאמות בחינות הבגרות** – משרד החינוך מכיר באחריותו לספק בחינות בגרות בברייל, בהגדלה או בקובץ דיגיטלי בזמן אמת החל משנה"ל התשע"ג. משרד החינוך יפעל להכנת נוהל שיעסוק בממשק בין בתי הספר לאגף הבחינות בכל הנוגע לבחינות הבגרות לתלמידים עם מוגבלות בראייה.

5. לצד הסכמות אלה מציינים העותרים כי קיימות שתי סוגיות נוספות שנותרו במחלוקת אשר לגביהן, כך הם טוענים, אין מנוס מהתערבותו של בית המשפט בדרך של הוצאת צווים מתאימים כנגד המשיב. הסוגיה הראשונה עניינה מועד הנגשתם של ספרי הלימוד. בהקשר זה ציין משרד החינוך כי הוא מכיר בזכאותם של תלמידים עיוורים לקבל ספרים מונגשים בדפוס ברייל ובזכאותם של תלמידים לקויי ראייה לקבל ספרים בכתב מוגדל, וכי הוא מבצע את ההנגשות האמורות באמצעות גורמים שלישיים ובהם "הספריה המרכזית לעיוורים, כבדי ראייה ומוגבלים" ו"המרכז לעיוור בישראל". משרד החינוך הוסיף וציין כי הליך הדפסת ספרי הלימוד בדפוס ברייל דורש זמן ותלוי בקצב עבודתו של הספק וכן תלוי הוא במועד שבו מעבירים בתי הספר את רשימת הספרים שיילמדו בשנת הלימודים הבאה. נוכח האמור ציין משרד החינוך כי באפשרותו להתחייב כי החל משנת הלימודים הקרובה (שנה"ל התשע"ה) ספרי הלימוד ששמותיהם יועברו אליו מבתי הספר עד לחודש מאי, יונגשו ויועברו לתלמידים, לכל המאוחר, עד לסוף חודש אוקטובר. משרד החינוך ציין עוד כי קיים קושי בגיוס כוח אדם לצורך הנגשה של ספרים במתמטיקה למגזר הערבי וכי ככל שמאמציו לספק את ספרי הלימוד המונגשים עד תחילת שנת הלימודים לא יסתייעו יונחו המורים והמורות התומכים לסייע לתלמידים בעלי מוגבלויות הראייה בהתאמת החלקים הרלוונטיים בספרים עבורם עד להנגשת הספרים. העותרים מצידם אינם משלימים עם עמדה זו של משרד החינוך ועומדים על כך שהנגשת כל ספרי הלימוד תבוצע מדי שנה עד לפתיחת שנת הלימודים.

הסוגיה השנייה שעודנה במחלוקת נוגעת להעברת גרסאות דיגיטליות של ספרי הלימוד לידיהם של תלמידים עיוורים ולקויי הראייה. עמדת המשיב היא כי מסירת קבצים מסוג זה מותנית בהסכמתם של המוציאים לאור, בשל טעמים הקשורים בזכויות יוצרים, ובהקשר זה מציין המשיב כי הוא תומך בתיקון חוק זכויות יוצרים, התשס"ח-

2007 באופן שיאפשר הנגשה של יצירות המוגנות בדיני זכויות היוצרים לאנשים בעלי מוגבלויות ובפרט לעיוורים ולקויי ראייה. לדברי המשיב, משרד המשפטים החל זה מכבר בקידום הצעה לתיקון החוק ברוח זו. עוד מציין המשיב כי לטווח הארוך אין חולק על נחיצותה של מהדורה דיגיטלית עבור התלמידים העיוורים ולקויי הראייה ועל כן כיום מתנה הוא את אישורם של ספרי לימוד חדשים בקיומה של גרסה דיגיטלית וקביעת תקן שיבטיח את נגישותה לבעלי מוגבלויות ראייה. העותרים אינם מסתפקים בכך וטוענים כי על משרד החינוך לעשות שימוש בכלים העומדים לרשותו על מנת לחייב את המוציאים לאור לספק גרסה דיגיטלית של ספרי הלימוד כבר בשנת הלימודים הקרובה.

6. לאחר עיון בטענות הצדדים, אציע ליתן תוקף של פסק-דין להסכמות אליהן הגיעו כמפורט בפסקה 4 לעיל. כמו כן אני סבורה כי בכך מיצתה העתירה את עצמה לעת הזו ודינה להימחק, תוך שמירת טענות העותרים בכל הנוגע לסוגיות שנותרו במחלוקת. כך, ביחס לסוגיית המועד להנגשתם של ספרי הלימוד ציין משרד החינוך באופן מפורש בהודעתו מיום 2.12.2013 כי סוף חודש אוקטובר הינו "המועד האחרון להספקת הספרים" וכי "יהיו תלמידים רבים שיקבלו את הספרים במועד מוקדם יותר". עוד ציין משרד החינוך בהקשר זה כי הוא יפעל להביא לכך שרשימות ספרי הלימוד בכיתות עם תלמידים בעלי מוגבלויות ראייה יועברו לידי מנכ"ל הספר השונים בשלב מוקדם, על מנת להקדים את מועד התחלת ביצוע ההנגשה והעברת הספרים לתלמידים הזקוקים להם. חזקה על משרד החינוך כי יפעל ברוח התחייבות זו וייערך בהתאם על מנת להביא לכך שספרי הלימוד המונגשים יהיו מצויים בידיהם של התלמידים הזקוקים להם כבר עם פתיחת שנת הלימודים. אשר לסוגיית הנגשתם של ספרי הלימוד בדרך של העברת גרסאות דיגיטליות לידי התלמידים בעלי מוגבלויות ראייה. בעניין זה לא מצאתי מקום להוצאת צו על תנאי לעת הזו, נוכח הפעולות בהן נוקט משרד החינוך ונוכח מורכבות הנושא, בין היתר, בהיבט של זכויות היוצרים. עם זאת, חזקה על המשיב כי יפעל ללא דיחוי על מנת למצות מבחינתו את כל המהלכים האפשריים בנדון, לרבות פנייה אל כלל המוציאים לאור על מנת לקבל את הסכמתם להעברת הגרסאות הדיגיטליות של ספרי הלימוד לציבור התלמידים בעלי מוגבלויות ראייה הזקוקים לכך, ושקילת כל הצעדים החוקיים שניתן לנקוט כנגד מוציא לאור המסרב לכך. מכל מקום, אם לא יפעל המשיב בתוך פרק זמן סביר ובאופן המניח את הדעת לפתרון הסוגיה, פתוחה בפני העותרים הדרך לנקוט בעניין זה בצעדים המתאימים וטענותיהם בהקשר זה שמורות להם.

7. מן הטעמים שפורטו דין העתירה להימחק תוך מתן תוקף של פסק-דין להסכמות שהושגו בין הצדדים כמפורט בפסקה 4 לעיל.

ולבסוף - עתירה זו העלתה סוגיה ציבורית חשובה ולעותרים הייתה תרומה מכרעת בקידום משמעותי של הפתרונות להסדרתה. על כן, ובשים לב לכך שהרוב המכריע של טענות העותרים התקבלו בסופו של יום על-ידי המשיב, ישלם המשיב לעותרים הוצאות משפט ושכר טרחת עורך-דין בעתירה זו בסך של 10,000 ש"ח.

ניתן היום, ט"ז בטבת התשע"ד (19.12.2013).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

המשנה לנשיא

העותק כפוף לשינויי עריכה וניסוח. 11085360_V27.doc גק
מרכז מידע, טל' 077-2703333 ; אתר אינטרנט, www.court.gov.il